

Interventie

Startblokken van Basisontwikkeling

Erkenning

Erkend door deelcommissie Ontwikkelingsstimulering, onderwijs-gerelateerd aanbod en jeugdwelzijn

Datum: 7 september 2023

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Dobber, Pompert, van der Meer (april 2023).
Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Startblokken van Basisontwikkeling'.
Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

Inhoud	3
Samenvatting	4
Doelgroep	4
Doel	4
Aanpak	4
Materiaal	4
Onderbouwing	5
Onderzoek.....	5
1. Uitgebreide beschrijving	6
1.1 Doelgroep.....	6
1.2 Doel.....	7
1.3 Aanpak	9
2. Uitvoering	12
3. Onderbouwing	16
4. Onderzoek	21
4.1 Onderzoek naar de uitvoering	21
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten	22
5. Samenvatting Werkzame elementen	28
6. Aangehaalde literatuur	29
Bijlagen	34

Samenvatting

Startblokken en Basisontwikkeling is een Ontwikkelingsgerichte VVE-aanpak voor 0 t/m 7/8 jarigen. Ontwikkeling wordt bevorderd door betekenisvolle leerprocessen die plaatsvinden in de context van spelactiviteiten. Dit betekent dat het aansluit op de actuele ontwikkelingsmogelijkheden en belangstelling van de kinderen in de groep en tegelijk gericht aanstuurt op het zetten van een volgende ontwikkelingsstap in de gewenste richting. Omdat de actuele ontwikkelingsmogelijkheden en interesses en ervaringen van kinderen individueel verschillen wordt er gewerkt met een halfopen werkplan / curriculum. Het programma voorziet in 'bouwstenen'. Dit zijn handvatten die de professionals en leerkracht helpen om een eigen plan van activiteiten met en voor de kinderen te maken. Startblokken steunt op het aandeel van professionals (pedagogisch medewerkers en leerkrachten) die zich als partners van kinderen opstellen en helpen bij de uitvoering van activiteiten, en die op deze manier bemiddelen tussen behoeften en betekenissen van kinderen aan de ene kant en de beoogde doelen aan de andere kant.

Doelgroep

Als combinatieprogramma zijn Startblokken en Basisontwikkeling bestemd voor kinderen van 0-8 jaar die een kindercentrum of de onderbouw van de basisschool bezoeken en die een risico op onderwijsachterstand lopen. Het gaat dan zowel om kinderen met laagopgeleide ouders, als om kinderen waarvan Nederlands niet de eerste taal is en kinderen met een taalachterstand.

Doel

Startblokken wil onderwijs- en ontwikkelachterstanden van VVE-doelgroepkinderen op het gebied van de taalontwikkeling, cognitieve ontwikkeling (waaronder beginnende rekenvaardigheid), sociaal-emotionele ontwikkeling en motorische ontwikkeling voorkomen en/of verminderen.

Aanpak

De interventie wordt gekenmerkt door een ontwikkelingsgerichte aanpak. Dat betekent dat de methodiek aansluit bij de actuele ontwikkelingsmogelijkheden en belangstelling van kinderen in de groep en tegelijk aanstuurt op het zetten van een volgende stap in de ontwikkeling van kinderen.

Professionals ontwerpen en plannen zelf aanbod dat aansluit bij de kinderen in de groep en maken daarbij gebruik van 7 centrale bouwstenen: sociaal-culturele praktijken als start, betekenisvol spelaanbod, contact/interactie, betekenisvol spelaanbod, pedagogisch-didactisch handelen, organisatie van de groep, handelingsgericht observeren en registreren en werken met ouders en collega's.

Materiaal

Startblokken omvat drie typen materialen:

1. Methodische handboeken voor de professionals/leerkrachten en het HOREB-instrument.
2. Cursusbeschrijvingen en materialen voor trainers/nascholers (online omgeving en beelden, zie bijlage 4).
3. Actuele praktijkbeschrijvingen voor professionals, leerkrachten en trainers (Toolkit Trainers Startblokken, zie bijlage 1, en overzicht artikelen Zone bijlage 3).

Onderbouwing

De wijze waarop een kind aan het onderwijs in de basisschool begint, is bepalend voor zijn verdere schoolloopbaan. Literatuurstudies laten het belang zien van de nascholing van professionals op de toename van de kwaliteit in de kinderopvang en kinduitkomsten. Kinderen uit kansarme milieus lopen in het reguliere onderwijs het risico niet voldoende mee te kunnen komen. Beschermende factoren op het niveau van de school zijn bijvoorbeeld het gebruik van kwalitatief goede VVE-programma's die ervoor kunnen zorgen dat onderwijsachterstanden op verschillende ontwikkelingsgebieden worden bestreden. Startblokken steunt op het aandeel van professionals die zich als partners van kinderen opstellen en helpen bij de uitvoering van activiteiten, en die op deze manier bemiddelen tussen behoeften en betekenissen van kinderen aan de ene kant en de beoogde doelen aan de andere kant. Deze aanpak is theoretisch goed onderbouwd doordat het gebaseerd is op de cultuur-historische activiteitstheorie, waarnaar internationaal veel onderzoek gedaan is.

Onderzoek

Er zijn door de tijd heen al heel wat onderzoeken gedaan naar Startblokken en vooral Basisontwikkeling (voor een review over het overkoepelende concept Ontwikkelingsgericht Onderwijs, zie: Oudes-Slob, Dobber, Van der Veen & Van Oers, 2022). Dit onderzoek vond veelal plaats onder de leerstoel Ontwikkelingsgericht Onderwijs aan de VU Amsterdam onder leiding van professor Van Oers. Veel onderzoek is gedaan naar praktijkervaringen met de interventie, zowel in kindercentra als in basisscholen. Over veel van dit onderzoek is gerapporteerd in wetenschappelijke journals, brochures en vaktijdschriften, bijvoorbeeld in ZONE, tijdschrift voor Ontwikkelingsgericht Onderwijs (zie www.tijdschriftzone.nl). Een recent onderzoek (van der Meer, 2020) laat zien dat pedagogisch medewerkers door het volgen van een training beter in staat zijn om goed zicht te krijgen op de ervaringen en interesses van kinderen, een stimulerende speel-leeromgeving in te richten en om spel te begeleiden. We willen met toekomstig onderzoek meer zicht krijgen op de ontwikkeling van kinderen (bijlage 5).

1. Uitgebreide beschrijving

Startblokken en Basisontwikkeling is een ontwikkelingsgerichte VVE-aanpak voor 0 tot 8-jarigen met risico op een onderwijsachterstand. Ontwikkeling wordt bevorderd door betekenisvolle leerprocessen die plaatsvinden in de context van spelactiviteiten. Dit betekent dat het aansluit op de actuele ontwikkelingsmogelijkheden en belangstelling van de kinderen in de groep en tegelijk gericht aanstuurt op het zetten van een volgende ontwikkelingsstap in de gewenste richting. Omdat de actuele ontwikkelingsmogelijkheden en interesses en ervaringen van kinderen individueel verschillen, wordt er gewerkt met een halfopen werkplan / curriculum. Het programma voorziet in 'bouwstenen'. Dit zijn handvatten die de professionals helpen om een eigen plan van activiteiten met en voor de kinderen te maken. Startblokken steunt op het aandeel van professionals die zich als partners van kinderen opstellen en helpen bij de uitvoering van activiteiten, en die op deze manier bemiddelen tussen behoeften en betekenissen van kinderen aan de ene kant en de beoogde doelen aan de andere kant.

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

Als combinatieprogramma is Startblokken en Basisontwikkeling een VVE-programma dat is bestemd voor kinderen van 0-8 jaar die een kindercentrum of de onderbouw van de basisschool bezoeken, en specifiek als VVE-programma voor kinderen die een risico op onderwijsachterstand lopen. Het gaat dan zowel om kinderen met laagopgeleide ouders, als om kinderen waarvan Nederlands niet de eerste taal is en kinderen met een taalachterstand. Deze kinderen hebben een zogenaamde 'VVE-indicatie', wat betekent dat ze in aanmerking komen voor een extra ondersteuningsaanbod. Er worden vijf subgroepen onderscheiden:

- Baby's (0-18 maanden)
- Dreumesen (18-30 maanden)
- Peuters (30-48 maanden)
- Kleuters (4-6 jaar)
- Schoolkinderen (6-8 jaar)

In de praktijk wordt de aanpak ingezet bij alle kinderen van 0-8 jaar oud die een kindercentrum of school bezoeken waar met Startblokken en Basisontwikkeling wordt gewerkt. Deze beschrijving is gericht op Startblokken en Basisontwikkeling als VVE-programma.

Selectie van doelgroepen

Gemeenten en schoolbesturen maken beleid op voor- of vroegschoolse educatie (VVE) en geven aan welke kinderen recht hebben op 16 uur professionele VVE per week, uitgevoerd door gecertificeerde pedagogisch medewerkers (professionals)/leerkrachten. De gemeente bepaalt of het kind hiervoor in aanmerking komt, kinderen worden doorgaans door consultatiebureaus doorverwezen. Selectiecriteria die hierbij door veel gemeentes gehanteerd worden, zijn:

- Opleidingsniveau van de ouders (bv.: lager dan MBO-3);
- Nederlands als tweede taal en onvoldoende stimulans Nederlands te spreken;
- Socioeconomische omstandigheden van het gezin;
- Indicaties op mogelijke ontwikkelingsachterstanden;
- Geconstateerde taalachterstand.

Contra-indicaties

Er zijn geen contra-indicaties, deze aanpak is voor alle doelgroepleerlingen uit te voeren. Wel worden minder effecten verwacht bij kinderen die minder dan 16 uur per week op het kindercentrum komen en bij kinderen die korter dan anderhalf jaar het

kindercentrum of de school bezoeken. Bij voorkeur werken kinderen met Startblokken in het kindercentrum en met Basisontwikkeling op de basisschool om een doorgaande lijn in de ontwikkeling te stimuleren.

Betrokkenheid doelgroep

De interventie is ontwikkeld in nauwe samenwerking tussen professionals, nascholers en onderzoekers (zie Janssen-Vos, 2012, Van Oers, 2012). Al deze betrokkenen hebben input geleverd voor een interventie die goed aansluit bij zowel praktijk als theorie en leidt tot goede resultaten op verschillende gebieden. Er is nog steeds een actieve 'community' van mensen die betrokken zijn bij de interventie. De interventie heeft een dermate open karakter dat de professionals deze zelf aan kunnen passen gericht op de groep en op individuele kinderen. De ervaringen van professionals worden binnen de community gedeeld via diverse kanalen, zoals het tijdschrift Zone en het Startblokken trainersnetwerk, en zorgen zo voor continue input en doorontwikkeling van de interventie.

Doordat zowel trainers als professionals elke drie jaar moeten hercertificeren, zijn er volop mogelijkheden om mee te denken over de interventie en materialen. De interventie wordt door De Activiteit continu doorontwikkeld in samenwerking met trainers en professionals, die tijdens cursussen en congressen feedback op de aanpak en gebruikte instrumenten geven, bijvoorbeeld op recente vernieuwingen in HOREB. Tevens delen ze in de hercertificering casuïstiek door middel van video, foto's en verhalen, waardoor ook het perspectief van ouders en kinderen goed naar voren komt en meegenomen wordt in de doorontwikkeling. Startblokkentrainers analyseren de portfolio's van professionals structureel na (her)certificering, als hieruit verbeterpunten komen voor de interventie dan wordt dit met de ontwikkelaars gedeeld, die dit weer meenemen in de doorontwikkeling van de interventie en de gebruikte materialen. Zo is er in 2022 een nieuwe uitgave verschenen in de serie Startblokkenboekjes over Onderzoeksgericht Spel, omdat hier vanuit de praktijk behoefte aan was. In deze nieuwe versie is vanuit de theorie van Anders Schinkel over verwondering en met hulp van Bert van Oers het begrip onderzoekgericht spel duidelijker gedefinieerd. Bij dit onderzoekgerichte spel zijn tal van nieuwe praktijkverhalen beschreven. Op basis van deze praktijkverhalen zijn werkactiviteiten geformuleerd die de professionals in de eigen praktijk kunnen uitvoeren.

Afgelopen jaar is er voor het eerst een effectonderzoek gedaan en een vragenlijst afgenomen na de training en dit zal vanaf nu elke twee jaar worden uitgevoerd. Gecertificeerde Startblokkenprofessionals en trainers vullen een vragenlijst in na de training. De vragenlijst bestaat uit open en gesloten vragen. De conclusies uit de analyses worden meegenomen in de doorontwikkeling. Zo gaven trainers in 2022 aan dat ze graag meer ondersteuning wilden in het schrijven van hun portfolio en alle materialen op één plek wilden terugvinden. Dit is mogelijk gemaakt door een online trainersplatform op te zetten, waar alle materialen te vinden zijn en waarbinnen trainers feedback kunnen vragen aan de trainer en medecursisten.

1.2 Doel

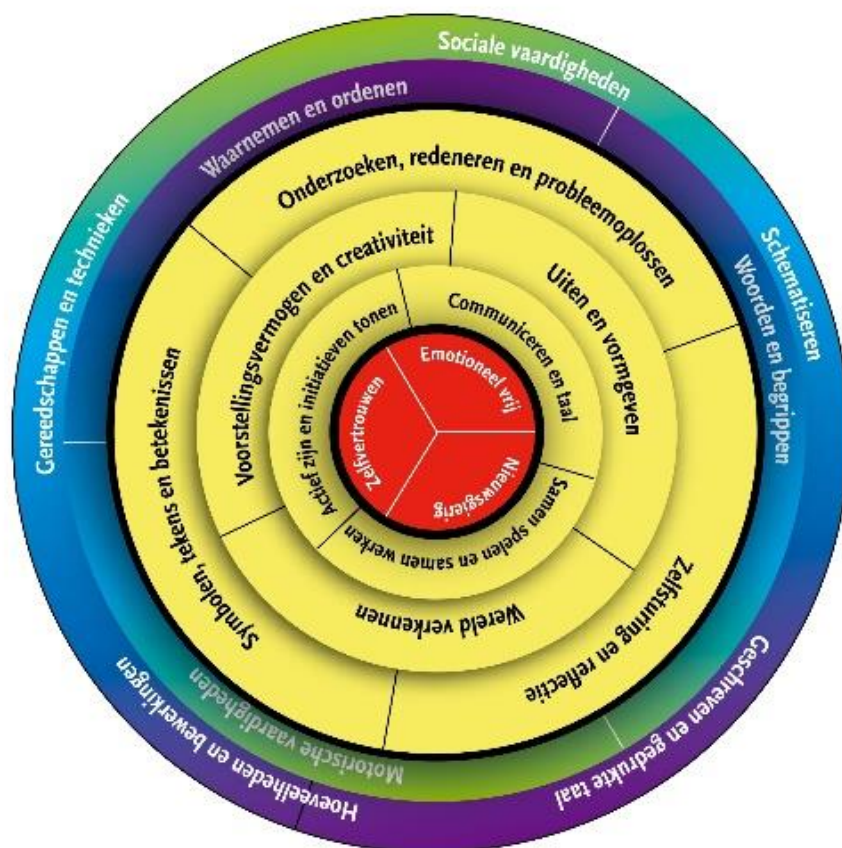
Hoofddoel

Startblokken wil onderwijs- en ontwikkelachterstanden van VVE-doelgroepkinderen op het gebied van de taalontwikkeling, cognitieve ontwikkeling (waaronder beginnende

rekenvaardigheid), sociaal-emotionele ontwikkeling en motorische ontwikkeling voorkomen en/of verminderen.

Subdoelen

De professional bemiddelt tussen betekenissen van kinderen (persoonlijk en cultureel) en de doelen uit de cirkel van Basisontwikkeling (zie hieronder, een uitwerking van deze doelen is te vinden in bijlage 2.1 – observatiemodel spelverhalen en 2.4 – uitleg brede bedoelingen). Binnen deze cirkel worden de volgende doelen in samenhang aangeboden; de basiskenmerken (rood in de cirkel): emotioneel vrij zijn, zelfvertrouwen en nieuwsgierig zijn, de brede ontwikkelingsdoelen (gele doelen in de cirkel), zoals: communiceren en taal, actief zijn en initiatief nemen en kennis van de wereld en specifieke doelen (blauwe doelen) die zijn geformuleerd op basis van de SLO aanbodsdoelen (<https://www.slo.nl/thema/meer/jonge-kind/doelen-jonge-kind/>)

Om de basiskenmerken, brede en specifieke doelen voor de doelgroepkinderen in kaart te brengen, wordt gebruik gemaakt van het observatiemodel spelverhalen uit HOREB. Hierin is een opbouw in de ontwikkeling van kinderen te zien. In HOREB wordt elke doelgroepleerling waarbij een achterstand is geconstateerd elke week handelingsgericht geobserveerd met behulp van het logboek, zodat de ontwikkeling goed in kaart kan worden gebracht en ook passend vervolgaanbod kan worden gepland (bijlage 2.5 en 2.6). Elk half jaar wordt voor elk kind de stand van zaken opgemaakt in het kinderdagboek (bijlage 2.7 en 2.8). In elke periode is een significante vooruitgang ten opzichte van zichzelf het doel.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Startblokken wordt uitgevoerd in kindercentra en Basisontwikkeling in de basisschool. Gezamenlijk omvatten ze een doorgaande ontwikkelings- en leerlijn. Kinderen in de kindercentra zijn minimaal 16 uur per week aanwezig, de interventie wordt 5 dagen per week aangeboden. Kinderen kunnen hier maximaal 4 jaar aan meedoen. Ook op de scholen doen de kinderen 5 dagen per week mee aan de interventie, ook maximaal 4 jaar lang. De doelgroepkinderen krijgen een doelgericht aanbod van specifieke spelactiviteiten, kleine kringactiviteiten, constructieve activiteiten en activiteiten voor beginnende geletterdheid en gecijferdheid. Door handelingsgericht te observeren met behulp van de instrumenten uit HOREB en de SLO aanbodsdoelen, is de professional in staat een gepast en toegesneden aanbod te ontwerpen, uit te voeren en te begeleiden. De voortgang wordt in beeld gebracht in een kinderdagboek. Deze kinderdagboeken worden minimaal tweemaal per jaar met de ouders besproken en afgestemd. Het kinderdagboek is een onderdeel van HOREB.

De interventie wordt gekenmerkt door een ontwikkelingsgerichte aanpak. Dat betekent dat de methodiek aansluit bij de actuele ontwikkelingsmogelijkheden en belangstelling van kinderen in de groep en tegelijk aanstuurt op het zetten van een volgende stap in de ontwikkeling van kinderen.

Professionals ontwerpen en plannen zelf aanbod dat aansluit bij de kinderen in de groep en maken daarbij gebruik van 7 centrale bouwstenen: contact/interactie, sociaal-culturele praktijken als start, betekenisvol spelaanbod, pedagogisch-didactisch handelen, organisatie van de groep, handelingsgericht observeren en registreren en werken met ouders en collega's.

Inhoud van de interventie

De methodiek Startblokken en Basisontwikkeling is Ontwikkelingsgericht. Dat wil zeggen dat de methode aansluit op de actuele ontwikkelingsmogelijkheden en belangstelling van de kinderen in de groep en tegelijk gericht aanstuurt op het zetten van een volgende ontwikkelingsstap in de gewenste richting. Omdat de actuele ontwikkelingsmogelijkheden en interesses en ervaringen van kinderen individueel verschillen, wordt er gewerkt met een halfopen werkplan / curriculum. Het programma voorziet in vaste 'bouwstenen' die in elk plan terugkomen. Dit zijn handvatten die gezamenlijk gebruikt worden en de professional helpen om een eigen plan van activiteiten met en voor de kinderen te maken. Deze 7 bouwstenen worden hierna kort besproken:

1. Het activiteitenaanbod

Binnen Startblokken en Basisontwikkeling staan de activiteiten waar kinderen op een bepaalde leeftijd een sterke voorkeur voor hebben centraal. Voor kinderen van 0-8 zijn dit spelactiviteiten. Zie tabel 1 in bijlage 7 voor de ontwikkeling van spel van 0 tot 8 jaar.

Bij de verschillende soorten spel (zoals aangegeven in tabel 1) wordt er steeds gezocht naar mogelijkheden om aandacht te geven aan de ontwikkeling op sociaal-emotioneel, cognitief, reken-wiskunde, taal en motorisch gebied.

2. Thema's

Een andere bouwsteen is het thematisch aanbod. De thema's en concrete activiteiten die worden uitgevoerd in Startblokken en Basisontwikkeling staan niet vast. Een thema geeft

de activiteiten over een langere periode inhoud en het geeft samenhang aan de verschillende activiteiten die onder de noemer van dat thema plaatsvinden.

Zie tabel 2 (bijlage 8) voor voorbeelden van thema's en bijbehorende betekenisvolle activiteiten voor kinderen van verschillende leeftijden. Naast het werken in thema's dient er ruimte te blijven voor individuele interesses en voor onderwerpen die korter duren of die slechts bij bepaalde activiteiten terugkomen.

Zie voor meer voorbeelden van thema's en activiteiten Blom en Haarsma (2018), Hagenaar en Vingerhoets (2009 & 2011), De Waard (2011, 2015), de Wever (2008), Steegstra (2010) en van der Meer (2018).

3. Het pedagogisch-didactisch handelen

In de interactie wordt het 3-V model van de Haan gehanteerd (volgen, verbinden, verdiepen, zie De Haan & Schut, 2006) en de 5 impulsen van Janssen-Vos (Janssen-Vos, 2008). Bouwstenen voor het pedagogisch-didactisch handelen zijn onder andere het creëren van een rijke speel-leeromgeving waarin veel interactie plaatsvindt (bijvoorbeeld door aanwezigheid materiaal om een insectenhotel te bouwen, waarbij er interactie is rondom de ordening van het materiaal), het aannemen van een sensitief-responsieve houding naar de kinderen toe (bijvoorbeeld door kinderen de tijd te geven om op verhaal te komen tijdens rollenspel) en het benaderen van de kinderen met hoge verwachtingen (bijvoorbeeld door jonge kinderen al te stimuleren een boodschappenlijstje te 'schrijven' met behulp van tekeningen, waarbij kinderen die dit nog lastig vinden in een klein groepje apart worden genomen om te oefenen).

4. Handelingsgericht observeren en registreren

Een belangrijke bouwsteen voor het ontwikkelingsgerichte programma is de observaties en registraties van de activiteiten van de kinderen. Dit begint al bij de intake, waarin in gesprek met de ouders een goed beeld wordt verkregen van wie het kind is, wat het kan en welke interesses het heeft. Daarna wordt regelmatig geobserveerd in de context van de activiteiten in de groep. Deze observaties vervullen een dubbele functie. Ze verschaffen de aanknopingspunten om een goed aanbod voor de kinderen te kunnen ontwerpen. Daarnaast worden observatiegegevens gebruikt om op vaste momenten de stand van zaken op te maken in de ontwikkeling van elk kind en om deze door te geven aan de professional van de volgende groep. HOREB is het observatie-instrument dat aanwijzingen en middelen verschaft voor het observeren van de kinderen, het in beeld brengen van de ontwikkeling en het plannen van (onderwijs) aanbod (www.obs.horeb-po.nl) en via de inlogcode van HOREB, ook zijn er materialen opgenomen in bijlage 2).

5. Organisatie van de groep

Het programma geeft richtlijnen voor de inrichting van de ruimte, de materialen en de dagindeling. Zo is de groepsruimte bijvoorbeeld ingedeeld in hoeken en speelwerkplekken die zijn afgestemd op de activiteiten en de werkwijze. De inrichting wordt deels aangepast aan het thema. Het accent ligt op werken met kleine groepjes. De professional plant elke dag een aanbod voor alle kinderen in de rijke speelleeromgeving én instructies en begeleiding van groepjes of individuele kinderen. Kinderen kunnen deels zelf keuzes maken en hun eigen activiteiten plannen, waardoor hun zelfsturing bevorderd wordt (Van der Bolt & Aarssen, 2010). Spel, gesprek, lees- en schrijfactiviteiten en reken- en wiskundeactiviteiten komen elke dag aan bod. Voor de doelgroepkinderen geldt dat er gewerkt wordt met taaldidactieken die specifiek voor deze groep ontwikkeld zijn:

- extra aandacht voor woordenschat; meer aanbod en meer herhaling;

- steunpraten: extra ondersteuning van de taal door:
 - Verdubbelen van de boodschap door lichaamstaal, naast het concrete taalaanbod wordt bewust lichaamstaal ingezet;
 - Steun door de dag heen. De aangeboden taal en m.n. de woordenschat wordt in verschillende situaties en activiteiten door de hele dag heen herhaald (zie o.a. Singer, & De Haan, 2013).
- Total Physical Response aanpak (Er, 2013), door binnen spel veel met het benoemen van handelingen bezig te zijn, de professional doet het voor, kinderen gaan dit steeds meer zelf doen;
- werken met spelplannen;
- didactiek van uitdagen tot gesprek, er wordt ingezet op taal-denkgesprekken door ruimte te scheppen en kinderen te stimuleren om steeds beter deel te nemen aan gesprekken, bijvoorbeeld door goed door te vragen op wat een kind bedoelt (Van der Zalm, Damhuis, & Blauw, 2013).
- dialogische gespreksvoering (van Oers, van der Veen, 2016).

6. Het werken met ouders

Ouders worden betrokken bij de activiteiten op het kindercentrum of de school, doordat er informatie van de ouders gevraagd wordt, ze geïnformeerd worden over de ontwikkeling van hun kind en ze worden aangespoord om mee te doen met activiteiten. Bij de aanmelding van het kind wordt uitgebreide informatie over het kind opgevraagd en geregistreerd. Met name bij doelgroepkinderen wordt er daarna regelmatig met de ouders uitgewisseld over wat er thuis en op het kindercentrum of op school gedaan wordt om de ontwikkeling van het kind te stimuleren. In de activiteiten waaraan ouders meedoen wordt gebruik gemaakt van de bronnen die er van thuis uit zijn, bijvoorbeeld door ouders te laten vertellen over hun beroep of hobby en ze mee te laten doen in activiteiten die passen binnen het thema. Tevens is de professional een model voor de ouders, zodat zij ook thuis met het kind op een ontwikkelingsgerichte manier aan de slag kunnen.

7. Een doorgaande ontwikkelingslijn

Door Startblokken en Basisontwikkeling in combinatie toe te passen kan een doorgaande ontwikkelingslijn worden gerealiseerd voor kinderen vanaf baby tot en met groep 4 van de basisschool (zie bijlage 7, tabel 1). De afstemming tussen voorschoolse en schoolse periode is vooral verankerd in het handelen van de volwassenen (doelen, activiteiten, pedagogisch-didactische aanpak) en in de organisatie en afstemming van de beide instellingen (de Haan, 2017). Met het oog op de doorgaande ontwikkelingslijn wordt ook gebruik gemaakt van overdrachtsmodellen (o.a. via HOREB) als kinderen overstappen naar een volgende groep of van kindercentrum naar school (Otterdoom en Pompert, 2017). Coaches, intern begeleiders en leidinggevenden begeleiden individuele professionals en het team van een instelling om de doorgaande ontwikkelingslijn te stimuleren.

2. Uitvoering

Materialen

Voor de professionals:

1. Werkmaterialen per trainingsdag, hierin zitten verwijzingen naar de andere materialen (zie bijlage 4)
2. Handboeken voor professionals Nieuwe uitgaven in de serie Ontwikkelingsgericht onderwijs: Uitgeverij Van Gorcum
 - a. Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw. Janssen-Vos en Van der Meer, 2017
 - b. Lezen en schrijven doe je samen. Pompert, 2022
 - c. Spelen en leren op school. Dobber en Van Oers, 2018
 - d. Het spullenboek. Haarsma e.a., 2021
3. De serie Startblokken en Basisontwikkeling: Uitgave De Activiteit (zie bijlage 6)
 - a. Startblokken in de kinderopvang – Janneke Hagenaar en Isabelle Vingerhoets
 - b. Spel met 0-4 jarigen - Janneke Hagenaar & Isabelle Vingerhoets
 - c. Op onderzoek – Janneke Hagenaar
 - d. Een wereld van verschil- Bea Pompert en Isabelle Vingerhoets
 - e. Rekenen en wiskunde met 2-4 jarigen - Niko Fijma & Isabelle Vingerhoets
 - f. Eén groep... veel verhalen; geletterdheid bij 0-4 jarigen - Bea Pompert, Isabelle Vingerhoets & Hermien de Waard
 - g. Onderzoeksgericht spel – Levineke van der Meer, Isabelle Vingerhoets & Hermien de Waard.
4. HOREB-instrument met implementatiematerialen (bijlage 2)
5. Relevante artikelen uit ZONE die passen bij de vragen van de deelnemers (bijlage 3)

Locatie en type organisatie

Basisvoorziening voor alle kinderen en jongeren

Startblokken en Basisontwikkeling wordt voor kinderen van 0-8 jaar uitgevoerd in kinderopvanginstellingen, onderbouwgroepen van het basisonderwijs en binnen IKCs.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

Professionals van kindercentra hebben als vooropleiding minimaal een afgerond mbo-3 niveau. Vervolgens zijn ze geschoold en gecertificeerd in de methodiek Startblokken door het volgen van een 2-jarige Startblokkentraining.

Het trainingstraject omvat 64 contacturen met een gecertificeerde trainer: 48 uur door deelname aan cursusbijeenkomsten en 16 uur door groepsconsultaties (groepsbezoek en nagesprek).

De kennis en competenties zijn uitgewerkt in een zelfevaluatie-instrument (zie bijlage 4, bijeenkomst 1: Leerkrachtvaardigheden portfolio Startblokken).

De cursist legt een portfolio aan om de eigen ontwikkeling en leerervaringen vast te leggen. Er worden tussentijdse evaluaties uitgevoerd waarbij gebruik gemaakt wordt van filmpjes en fotoseries van uitgevoerde activiteiten. Het portfolio komt tijdens de

bijeenkomsten regelmatig aan bod en wordt m.b.v. heldere criteria als assessmentinstrument gebruikt.

Kwaliteitsbewaking

De kwaliteit van de interventie wordt bewaakt door een verplicht en vastgesteld certificeringstraject voor professionals waarbij zij een portfolio opbouwen waarin alle elementen van het werken met Startblokken en Basisontwikkeling terugkomen (zie bijlage 4, onder bijeenkomst 1: certificeringseisen en portfolio). Deze training wordt verzorgd door gecertificeerde trainers in het land. Ook na de certificering worden er eisen gesteld aan professionals om zich professioneel te blijven ontwikkelen op het gebied van de programma's. Professionals volgen direct na certificering elke 3 jaar een hercertificeringstraject om op de hoogte te blijven van de nieuwste inzichten. Na 3 jaar volgt er een eindgesprek van één uur over het portfolio met een gecertificeerde Startblokkentrainer die werkt met de materialen en modules van De Activiteit (zie voor meer informatie: www.de-activiteit.nl).

Leidinggevend en/of intern begeleiders volgen ook trainingen in Startblokken/Basisontwikkeling, waardoor zij intern de kwaliteit op de werkvloer kunnen borgen. Zij zorgen voor mogelijkheden voor reflectie en feedback op de eigen locatie. Dit is verbonden aan de plannings- en reflectiecyclus van HOREB. Dat betekent dat er bij de start en het einde van een themaperiode een gezamenlijk reflectie en planningsbijeenkomst is, die wordt gedocumenteerd in het Activiteitenboek uit HOREB. Dagelijkse reflectie vindt plaats in het logboek van HOREB, Deze gegevens worden gebruikt in het kinderdagboek. Elk half jaar vindt reflectie met de leidinggevende/ib-er op kindniveau plaats (halfjaarlijkse stand van zaken in HOREB).

Het observatie- en registratiesysteem

HOREB wordt regelmatig geüpdatet naar aanleiding van nieuwe inzichten en vragen vanuit de praktijk, hierover worden trainers en gebruikers op de hoogte gehouden.

De opleiding voor Startblokkentrainers is recent onderzocht om te bepalen welke verbeteringen hierin aangebracht kunnen worden (zie bijlage 5). Uit een vragenlijst kwam bijvoorbeeld naar voren dat er meer behoefte is aan ondersteuning bij het schrijven van een portfolio en om alle materialen op een plek te verzamelen, wat beide nu binnen een digitaal trainersplatform mogelijk is. In de portfolio's was te zien dat deelnemers vooral vooruitgang tonen op het gebied van kennis over de methodiek.

Randvoorwaarden

Voor een optimale uitvoering wordt aanbevolen de criteria voor de voor- er vroegschoolse educatieve programma's met betrekking tot de dubbele bezetting in groepen na te volgen. Daarnaast wordt voor Startblokken aanbevolen dat kinderen minimaal 4 dagdelen per week de groep bezoeken.

De ruimte moet ook aangepast worden om Startblokken of Basisontwikkeling in te kunnen voeren. Hoeken die tot de standaarduitrusting van Startblokken behoren zijn: de 'natte' hoek; de huishoek; een bouw- en constructiehoek; een atelier of werkplaats; en een vertel-, lees- en praathoek. Ook is een aansprekende buitenruimte van belang. Idealiter zijn er in de buitenruimte verschillende activiteitenplekken, zoals een plek om rustig te spelen; om te bewegen; voor constructiespel; voor rollenspel; en om natuurervaringen op te doen.

Basisontwikkeling werkt met dezelfde hoeken als Startblokken, aangevuld met andere hoeken en materialen. Specifieke speelwerkplekken rond rekenen/wiskunde en lezen/schrijven worden toegevoegd, passend bij het spelverhaal van de groep, bijvoorbeeld: de meet- en weeghoek van de dierenarts.

Locaties die met Startblokken of Basisontwikkeling gaan werken, hebben tijd nodig om als team het aanbod voor te bereiden en systematisch in beeld te brengen met HOREB onder begeleiding van een gecertificeerde trainer. Deze organisatorische randvoorwaarden dienen bij de aanvraag en invulling van de scholing van de deelnemers structureel meegenomen te worden in het plan voor die specifieke organisatie, afhankelijk van de beginsituatie (intake, ontwikkelplan, offerte, randvoorwaarden, borgingseisen). Hierbij wordt de toolkit voor invoering gebruikt (bijlage 1).

Leidinggevende en/of interne coaches moeten ook meegenomen worden in het verbetertraject Startblokken. Op deze manier bouwen zij mee aan de educatieve kwaliteit van de professionals, zetten ze in op een verbetercultuur binnen de teams en geven ze leiding vanuit een duidelijke pedagogische visie.

Implementatie

Het belangrijkste voor de implementatie van de interventie is dat de medewerkers gecertificeerd worden in Startblokken. Er zijn ook Startblokkentrajecten voor leidinggevend en interne coaches, die het implementeren van de interventie in de organisatie ondersteunen.

Er zijn diverse materialen en middelen beschikbaar die de invoering in de praktijk van Startblokken mogelijk maken. De materialen variëren van aanbevelingen tot praktijkvoorstellen voor het activiteitenaanbod en van instrumenten voor begeleiding en observatie tot praktijkverhalen van scholen en kinderopvangcentra. Het invoeringstraject duurt in principe twee jaar. De duur is afhankelijk van de situatie in de instelling waar de invoering plaatsvindt.

Het eerste jaar van het certificeringstraject ziet er als volgt uit:

- Voorafgaand aan de invoering vindt een intakeprocedure plaats.
- Per locatie zijn voorbesprekingen met directie, interne begeleider en vertegenwoordigers van de peuterleidsters/leerkrachten.
- 8 scholings- en praktijkbijeenkomsten.
- 4 voortgangsbesprekingen met interne begeleider en/of onderbouwcoördinator over inter- en supervisie.
- Er zijn 2 aansturingbesprekingen met de directie.
- 8 groepsconsultaties. De consultaties zijn afgestemd op de voorgenomen praktijkactiviteiten en de daaraan verbonden leerpunten en vragen van de leidsters/leerkrachten.

HOREB wordt tijdens de invoering gebruikt.

Aan het einde van het eerste jaar wordt per locatie een stand van zaken opgemaakt en een scholingsplan voor het tweede trainingsjaar opgesteld. Na twee jaar wordt de verdere ontwikkeling bewerkstelligd door nascholing en interne organisatiestructuur (onder andere door een Startblokkencoördinator).

Kosten

Per professional:

- Bij een volledig certificeringstraject zijn de kosten per deelnemer 2.500 - 3.000 euro (afhankelijk van de aanbieder).
- Materiaalkosten per deelnemer: ongeveer 100 euro (boeken)
- Abonnement op HOREB: Per organisatie afhankelijk van het aantal kinderen tussen 300 en 500 euro voor het eerste jaar en daarna jaarlijks tussen de 200 en 325 euro.
- De uren die medewerkers investeren, afhankelijk van hun salaris (van 17 euro bruto tot 27 euro bruto: 64 uur scholing + 16 uur opbouwen portfolio = 80 uur, kosten: 1360 tot 2160 euro)
- Inrichten speelhoeken: kan deels met al aanwezig materiaal en deels met kosteloos/kringloop materiaal, in dat geval ca. 200 euro.

3. Onderbouwning

Probleem

De wijze waarop een kind aan het onderwijs in de basisschool begint, is bepalend voor zijn verdere schoolloopbaan. Bepaalde ontwikkelingsgebieden met de daarbij horende kenmerken zijn belangrijke indicatoren voor schoolsucces, namelijk:

- Taalontwikkeling: begrijpend luisteren, meelesen, woordenschat en gesprekken voeren.
- Cognitieve ontwikkeling: ontwikkeling van beginnende rekenvaardigheid (bv. het afmeten van meel met een weegschaal voor het bakken van brood) en conceptuele ontwikkeling (bv. in het verkeer de betekenis van een verkeerslicht begrijpen).
- Sociaal-emotionele ontwikkeling: met andere kinderen en de professional omgaan, zelfsturing en de eigen emoties kunnen reguleren.
- Motorische ontwikkeling: de ontwikkeling van het lichaam in zowel grove als fijne motoriek.

Wanneer kinderen op bovenstaande gebieden achterblijven is de kans groot dat zij moeilijk aansluiting vinden bij activiteiten die op school gebruikelijk zijn om het leren te bevorderen en hierdoor dus een onderwijsachterstand kunnen oplopen. VVE-programma's zijn gericht op het voorkomen en/of verminderen van deze problemen bij jonge kinderen. In hoeverre jonge kinderen op deze gebieden al daadwerkelijk achterblijven is moeilijk te bepalen, omdat het inzetten van meetinstrumenten op deze leeftijd niet op een betrouwbare manier mogelijk is. Vandaar dat er bij het bepalen van de VVE-doelgroep voor een deel gekeken wordt naar variabelen die niet direct zicht geven op de ontwikkeling van kinderen, maar waarvan wel uit onderzoek bekend is dat ze verband houden met achterstanden op latere leeftijd, zoals het opleidingsniveau van ouders en wanneer Nederlands voor het kind de tweede taal is (zie ook hieronder bij 'oorzaken'). Een al bestaande taalachterstand wordt ook gebruikt als criterium om VVE te indiceren.

Uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat er in het schooljaar 2018-2019 ongeveer 113.000 achterstandsleerlingen waren in Nederland, wat neerkomt op 8 procent van alle leerlingen in het basisonderwijs (zie <https://jmopendata.cbs.nl/#/JM/nl/dataset/72028ned/table?dl=10D2D>). Een relatief hoog aandeel van de achterstandsleerlingen woont in de vier grote gemeenten (25% achterstandsleerlingen, terwijl 13% van alle leerlingen hier woont). Dit hangt samen met het hogere aantal inwoners met een migratieachtergrond en het opleidingsniveau in de grote steden.

Achterstandsleerlingen zijn leerlingen die een verhoogd risico hebben op het oplopen van onderwijsachterstanden op basis van o.a. de opleiding van hun ouders, en waarvoor de school extra geld ontvangt. Er zijn nauwelijks verschillen in prevalentie tussen jongens en meisjes. VVE-programma's zijn gericht op extra ondersteuning van deze achterstandsleerlingen (ook wel doelgroepleerlingen genoemd), om te voorkomen dat deze leerlingen achterstanden oplopen die invloed hebben op hun schoolloopbaan en hoogst bereikbare opleidingsniveau, en er hierdoor kansenongelijkheid ontstaat op basis van afkomst (Bluemink et al, 2022).

Startblokken en Basisontwikkeling wordt ingezet als VVE-programma voor achterstandsleerlingen om onderwijsachterstanden zoveel mogelijk te voorkomen en, wanneer deze al opgelopen zijn, te verminderen. In het pre-COOL onderzoek wordt de ontwikkeling van doelgroep- en niet-doelgroepleerlingen longitudinaal vergeleken (Veen &

Van der Veen, 2019). De achterstand van doelgroepkinderen neemt in de periode tussen groep 1 t/m groep 5 over het algemeen af, maar ze blijven iets lager scoren dan niet-doelgroepkinderen op begrijpend lezen, woordenschat, rekenvaardigheid en werkhouding. In dit onderzoek werd ook gekeken naar invloed van de kwaliteit van voor- en vroegschoolse educatie op de resultaten van kinderen in groep 5, maar hier worden zowel positieve als negatieve verbanden gevonden. Er zijn bijvoorbeeld negatieve verbanden gevonden tussen kwaliteit van spelverrijking op de voorschool en de ontwikkeling op het gebied van werkhouding en rekenen in groep 5. Er zijn wel meer positieve verbanden voor doelgroepen dan niet-doelgroepkinderen, o.a. voor kwaliteit op het gebied van spelverrijking, rekenactiviteiten en Wetenschap en techniek. In groep 5 zijn er meer relaties met de kwaliteit van VVE in de vroegschoolse periode, vooral groep 2, dan met kwaliteit in de voorschoolse periode. Een belangrijk punt bij dit onderzoek is dat er na de vroegschoolse periode geen metingen meer zijn gedaan van kwaliteit, terwijl dit wel invloed zal hebben op de ontwikkeling van kinderen. Aangezien er meer positieve dan negatieve relaties zijn, en ook andere onderzoeken laten zien dat VVE een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van kinderen (zie 'Verantwoording'), kunnen we concluderen dat het inzetten van VVE-programma's vanaf jonge leeftijd wenselijk is.

Oorzaken

Van Rooijen en Zoon (2012) hebben op basis van literatuuronderzoek een overzicht gemaakt van factoren die bijdragen aan het ontstaan van onderwijsachterstanden bij kinderen. Zij noemen kindfactoren die een belangrijke rol kunnen spelen, zoals verschillen in intelligentie, te vroege geboorte, lichamelijke of verstandelijke handicaps, langdurige ziekte, een moeilijk temperament en autistiform gedrag.

Daarnaast dragen gezinsfactoren bij aan het ontstaan van onderwijsachterstanden. Hieronder vallen de sociaaleconomische achtergrond van het gezin (vooral de opleiding van de ouders is van belang), de opvoedingsprincipes die gebruikt worden (gebruik van informeel leren is een goede voorbereiding op school), leefomstandigheden (ongunstig zijn bijvoorbeeld armoede, onveiligheid in de buurt, psychische problemen van de opvoeder). Ook thuistaal en migratieachtergrond kunnen bijdragen aan verschillen tussen kinderen (Slot en Leseman, 2019). Kinderen uit kansarme milieus lopen in het reguliere onderwijs het risico niet voldoende mee te kunnen komen (Graaf & Meij, 2011).

Een laatste factor die invloed heeft op onderwijsachterstanden zijn schoolfactoren, die verschillen in cognitieve vaardigheden tussen kinderen kunnen vergroten of verkleinen. Op dit gebied vormt de toenemende segregatie in 'zwarte' en 'witte' scholen een belangrijke risicofactor. Heterogene groepen leiden bij zwakke leerlingen tot betere prestaties (Van Rooijen & Zoon, 2012). Ook de educatieve kwaliteit van de professionals heeft invloed op de effectiviteit van het VVE beleid (Inspectie van het Onderwijs, 2020).

Beschermende factoren zijn op het niveau van het kind een goede intelligentie en positieve verwachtingen ten aanzien van zichzelf en anderen, op het niveau van het gezin een goed sociaal netwerk van de ouders, en op het niveau van de school bijvoorbeeld het gebruik van kwalitatief goede VVE-programma's die ervoor kunnen zorgen dat onderwijsachterstanden op verschillende ontwikkelingsgebieden worden bestreden (de Graaf & Meij, 2011, de Haan, 2017; Slot & Leseman, 2019).

Aan te pakken factoren

De interventie is primair gericht op (instellings- en) schoolfactoren en in mindere mate

ook op gezinsfactoren, voor zover die beïnvloedbaar zijn. Omdat er al heel vroeg verschillen tussen kinderen ontstaan, is het van belang om te investeren in voorzieningen van voorschoolse opvang en educatie (Slot en Leseman, 2019). Het doel is om onderwijsachterstanden van doelgroepkinderen op het gebied van taal, sociaal-emotionele, cognitieve en motorische ontwikkeling vroegtijdig op te sporen, te voorkomen en/of verminderen. Startblokken biedt een rijk en gevarieerd aanbod van ontluikende taal- en geletterdheidsactiviteiten, kwaliteitsvolle educatieve interacties en spelbevordering, wat bijdraagt aan positieve kinduitkomsten (Slot & Leseman, 2019) (beschermende factor: kwaliteit van VVE-aanbod).

Verwachtingen en vooroordelen hebben invloed op zowel de reken-wiskunde uitkomsten van kinderen als op leesuitkomsten (Peterson, Rubie-Davies, Osborne & Sibley, 2016; Rubie-Davies, Peterson, Sibley & Rosenthal, 2015). Startblokken benadrukt het belang van hoge en positieve verwachtingen bij zowel volwassenen als kinderen (beschermende factor op het niveau van het kind).

Op het gebied van gezinsfactoren richt het programma zich vooral op het verbeteren van de opvoedingsprincipes die ouders gebruiken. Door in gesprek te gaan met de ouders van de doelgroepkinderen kunnen ideeën over leren en ontwikkelen worden uitgewisseld en afgestemd en kunnen ouders worden uitgedaagd thuis meer in te zetten op informeel leren. Door ouders mee te laten doen in het programma wordt ingezet op het verbeteren van het educatief partnerschap, waardoor de continuïteit tussen school of kindercentrum en thuis verbetert. Door sterk in te zetten op educatief partnerschap wordt de verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van het kind gedeeld en kunnen beide partijen van elkaar leren (Dobber, 2015, Willemen & Iliás, 2020) (beschermende factor informeel leren van ouders).

Verantwoording

Een centrumgerichte aanpak

Startblokken en Basisontwikkeling is een centrumgericht programma. Dat betekent dat de ontwikkeling van kinderen in de professionele setting van het kindercentrum of de basisschool gestimuleerd wordt om de dreigende of al opgelopen achterstand te voorkomen of beperken. Kwalitatief goede voor- en voorschoolse voorzieningen dragen bij aan positieve kinduitkomsten (Slot & Leseman, 2019).

Omdat onderwijsachterstanden die in groep 3 of later worden vastgesteld hun wortels vaak hebben in de voor- en voorschoolse periode, zijn Startblokken en Basisontwikkeling op deze periode gericht. Er is gekozen voor een ruime leeftijdsgroep van 0 tot 8 jaar en een nadruk op goede overdracht, omdat uit internationaal onderzoek blijkt dat een doorgaande ontwikkelingslijn medebepalend is voor het succes van VVE-programma's (Veen e.a., 2013, p. 11).

De betrokkenheid van ouders bij het onderwijs van hun kind is van groot belang. Uit onderzoek blijkt dat met name de betrokkenheid thuis een grote bijdrage levert aan de ontwikkeling van het kind, en dat professionals een bijdrage kunnen leveren aan ouderbetrokkenheid (Bakker, e.a., 2013; Ilias, e.a., 2019). Binnen Startblokken en Basisontwikkeling gaan we uit van de 'Funds of Knowledge' benadering, waarin professionals kijken naar de kennis en ervaringen die ouders hebben en dit verbinden aan wat ze doen in de groep. Dit blijkt een goede manier te zijn om een partnerschap te

smeden, gericht op de ontwikkeling van het kind (González, Moll, & Amanti, 2013; Gilde & Volman, 2020).

Een ontwikkelingsgerichte aanpak

De ontwikkelingsgerichte aanpak waar Startblokken een onderdeel van is, is gebaseerd op de cultuurhistorische theorie van Vygotskij (zie o.a. Van Oers, 2020). Volgens deze theorie hangen de ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen samen met de interactie tussen het kind en zijn sociale omgeving en vormen spelactiviteiten een belangrijke bron van ontwikkeling. Het kind ontwikkelt zich door deel te nemen aan spelactiviteiten binnen sociaal-culturele praktijken en zich de tools eigen te maken die in deze praktijken van belang zijn, waarbij taal een belangrijke tool is. Het verbeteren van de onderwijskansen van kinderen uit achterstandsgezinnen betekent daarom in eerste instantie een vernieuwing van de onderwijs- en opvoedingscontext (van Oers, 2020), door het aanbieden van spel in rijke sociaal-culturele praktijken waaraan ze met hulp deel kunnen nemen.

Voor Vygotskij wordt het ontwikkelingspotentieel van een individu gekarakteriseerd door de zone van naaste ontwikkeling. Dit is niet zozeer een eigenschap van het individu, maar een kenmerk van de opvoedings- of onderwijsomgeving. Een sociale omgeving functioneert als een zone van naaste ontwikkeling als een kind in en door het participeren in deze omgeving een volgende stap in zijn ontwikkeling kan zetten. De rol van de volwassene is dan om het kind te helpen in de activiteiten die het nog niet zelfstandig uit kan voeren.

In Startblokken lokken professionals de gewenste ontwikkeling uit door zones van naaste ontwikkeling te creëren. Dat wil zeggen dat zij kinderen opzettelijk in aanraking brengen met nieuwe ervaringen en met nieuwe handelingsmogelijkheden. Zij helpen kinderen bij activiteiten die ze graag willen doen maar nog niet volledig zelfstandig kunnen uitvoeren.

Startblokken zet in op de educatieve kwaliteit van professionals. Literatuurstudies van Egert, Fukkink & Eckhardt (2018) en Slot (2018) laten het belang zien van de nascholing van professionals op de toename van de kwaliteit in de kinderopvang en kinduitkomsten.

Slot en Leseman (2019) onderstrepen het belang van spelbevordering, een rijk en gevarieerd aanbod en kwaliteitsvolle interacties voor de ontwikkeling van jonge kinderen. Bij het plannen van het activiteitenaanbod in Startblokken wordt er gebruik gemaakt van modellen uit HOREB en theoretische bronnen, zoals de 'Spiral of Knowing' van Wells (o.a. Ball & Wells, 2009) waarin taalontwikkeling en betekenisopbouw centraal staan, en de parameters van spel volgens Van Oers (2013).

Brede ontwikkeling stimuleren

Startblokken stimuleert een brede ontwikkeling van kinderen. Voor het bevorderen van schoolsucces richt het programma zich tegelijkertijd op taal, cognitieve ontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling en motorische ontwikkeling.

Het uitgangspunt is dat een integrale benadering van kinderlijke competenties effectiever is dan een oriëntatie op taal en denken alleen. Er wordt van uitgegaan van het belang van betrokkenheid en welbevinden (Laevers, 2016). Een sensitief-responsieve houding van professional kan eraan bijdragen dat kinderen zich veilig voelen en voldoende zelfvertrouwen ontwikkelen, van daaruit mee gaan doen aan activiteiten en daar betekenis aan verlenen.

Singer en de Haan (2013) benadrukken dat voor kinderen in achterstandssituaties vertrouwde relaties, zowel thuis als in kindcentra, van belang zijn voor de emotionele veiligheid en een context bieden waarin kinderen vrijheid krijgen en zichzelf en anderen leren kennen. In Startblokken wordt expliciet ingezet op het opbouwen van goede relaties, zowel tussen professionals en kinderen, als tussen kinderen onderling, en tussen kinderen en ouders.

De Haan e.a. (2013) hebben aangetoond dat de resultaten van achterstandsleerlingen op het gebied van taal en rekenen-wiskunde hoger zijn naarmate professionals meer tijd besteden aan het initiëren en begeleiden van taalactiviteiten en rekenen-wiskundeactiviteiten in kleine groepjes. Zij hebben ook geobserveerd dat veel tijd verloren gaat aan transities van de ene naar de andere activiteit en dat er veel in de hele groep gewerkt wordt. Binnen Startblokken wordt er veel nadruk gelegd op taal en rekenen-wiskunde en wordt dit geïntegreerd met dagelijkse activiteiten. Tevens gaan kinderen in kleine groepjes aan de slag. Hierdoor wordt er weinig tijd verspild aan wachten op anderen en kan professional veel tijd besteden aan het initiëren en begeleiden van taalactiviteiten en reken-wiskundeactiviteiten.

Interactie

In Startblokken is veel aandacht voor interactie tussen professionals en kinderen (zie bijvoorbeeld Pompert, Hagenaar, Brouwer, 2009). Hierbij wordt uitgegaan van de benadering van "de drie V's" (De Haan & Schut, 2006). Dat begint met Volgen, waarbij de professional/leerkracht verkent welke betrokkenheid er is. Daarna Verbindt ze zichzelf en andere kinderen aan de belangstelling van het kind. Tot slot Verdiept ze het spel, door nieuwe elementen toe te voegen.

Er wordt ingezet op het activeren van kinderen door het stellen van open vragen, binnen het spel van kinderen mee te spelen door dialogen te modelleren en het verbinden van ervaringen van verschillende leerlingen. Het Amerikaanse Tools of the Mind programma is net als Startblokken gebaseerd op de theorie van Vygotskij, is ook op spel gebaseerd en besteedt veel aandacht aan interactie. Onderzoek laat zien dat deze aanpak positieve effecten heeft op het gebied van taal, rekenen, executieve functies, sociaal-emotionele competentie en cognitie (Bodrova & Leong, 2019).

Kwaliteit professional

Aangezien de kwaliteit van de professional van groot belang is voor het behalen van de (sub)doelen, wordt er binnen Startblokken sterk ingezet op hun opleiding. Een literatuurstudie naar het leren van leerkrachten laten zien dat het van belang is om bij professionele ontwikkeling in te zetten op langdurige samenwerkingstrajecten, die verbonden zijn aan de beroepspraktijk (Van Veen, e.a., 2012). Ook is het belangrijk dat leerkrachten nieuwe kennis uitproberen in de praktijk en hierop reflecteren. In de ontwikkelde trajecten wordt er in groepen gedurende twee jaar training gegeven, terwijl de deelnemers aan het werk zijn en nieuwe kennis toepassen. Zij houden in die periode een portfolio bij waarin ze reflecteren op hun professionele ontwikkeling. Er wordt aandacht besteed aan het observeren, registreren en evalueren met behulp van HOREB. Uit onderzoek van Van Oers (1998) naar dit instrument blijkt dat hiermee op een betrouwbare en valide manier de taalkundige en wiskundige ontwikkeling van kinderen in beeld kan worden gebracht en dat het op een goede manier inzetten van HOREB bij kan dragen aan de taalkundige en wiskundige ontwikkeling van kinderen.

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

Er is door de jaren heen veel onderzoek gedaan naar praktijkervaringen met de interventie, zowel in kindercentra als in basisscholen. Over veel van dit onderzoek is gerapporteerd in brochures en vaktijdschriften, bijvoorbeeld in ZONE, tijdschrift voor ontwikkelingsgericht onderwijs (zie www.tijdschriftzone.nl).

A. Onderzoek onder de deelnemers aan een Startblokken traject in de periode 2016-2018 naar hun ontwikkeling in het implementeren en uitvoeren (Van der Meer, de Activiteit, 2020, zie bijlage 5 en Pompert, Van der Meer en De Waard, 2022).

B. In de periode juli-oktober 2020 is m.b.v. vragenlijsten door professionals (N = 15) onderzoek gedaan naar de succes- en faalfactoren van de trainingen Startblokken in de praktijk.

Doelgroep: Deelnemers aan de training Startblokken in de periode 2016 – 2018.

N: De vragenlijsten zijn verstuurd naar 5 kinderopvanginstellingen en 1 school voor speciaal onderwijs verspreid over de verschillende regio's met het verzoek deze door te sturen naar de deelnemers die in de periode van 2016-2018 voor Startblokken zijn gecertificeerd. Hiervan hebben 15 mensen de vragenlijst teruggestuurd.

C.

Ad. 1 - Hoe heeft de training plaats gevonden in de organisatie en daarin de rol van de trainer/opleider

Alle 15 deelnemers hebben de Startblokkentraining gevolgd zoals de training is opgezet (aantal studiebijeenkomsten en groepsbezoeken) en opgebouwd (gezamenlijke werkactiviteiten in de training, reflectie op deze activiteiten, verdieping vanuit de theorie, oefenen voor de praktijk en voorbereiden voor de eigen praktijk) gegeven door een gecertificeerde Startblokkentrainer.

Ad. 2 - Wat zijn succesfactoren bij de Startblokken training en de rol van de trainer/opleider?

Alle 15 deelnemers geven aan dat:

- Dit traject ze heeft geholpen bij hun handelen in de praktijk.
- Dit traject hun visie op leren en ontwikkelen ten goede heeft veranderd.
- Dit traject hun vaardigheden in het omgaan met verschillen bij kinderen heeft verbeterd.
- Dit traject hun vaardigheden in het stimuleren van de ontwikkeling van taal en spel heeft verbeterd.

Uit de open vragen komen de volgende winstpunten:

Het eigen handelen verbetert door:

- inrichten van een rijke speelleeromgeving,
- goed kijken en luisteren naar kinderen,
- spelscript maken om doelgericht spel te stimuleren.

Het gebruik van meer bronnen, namelijk met:

- verhalen uit de boeken,
- filmpjes
- het portfolio.

Bewustwording van het eigen handelen:

- kennis en visie op leren en ontwikkelen van kinderen.

Ad. 3 - Wat zijn belemmerende factoren bij het werken met Startblokken tijdens en na de training?

Belemmerend op eigen vaardigheden:

- Organiseren van het begeleiden van kleine groepjes (spelbegeleiding)
- Actief bezig blijven met de inrichting van de speelleeromgeving (doelgericht aanbod)

Belemmerend door voorwaarden binnen de organisatie:

- Tijd om gezamenlijk voor te bereiden (10 maal genoemd)
- Vervolgbijskomsten om de kennis vers te houden (10 maal genoemd)

Andere praktische zaken:

- Kortere cursus
- Ondersteuning bij het werken met HOREB en het portfolio

Ad. 4 - Welke externe factoren hebben het werken met de Startblokken methodiek beïnvloed (positief en negatief)?

Positief:

- Veel verhalen en beelden uit de praktijk (uit de bronnenboeken, de trainingsmaterialen en de beelden van de andere deelnemers)

Negatief:

- Groepsdruk, niet kunnen rijden met de Stint zodat we niet ergens heen kunnen met de kinderen, budget.
- Collega's die geen kennis hebben van Startblokken
- Zelf uitstellen van de opdrachten (zowel het lezen van literatuur als in het uitvoeren van de praktijkopdrachten).

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

Er zijn door de tijd heen al heel wat onderzoeken gedaan naar Startblokken en vooral Basisontwikkeling als onderdeel van Ontwikkelingsgericht Onderwijs (zie voor een reviewstudie naar OGO: Oudes-Slob, Dobber, Van der Veen & Van Oers, 2022). Er wordt echter in onderzoek naar VVE-programma's, en dus ook Startblokken, vaak niet gekozen voor een onderzoeksontwerp met een voor- en nameting. Ten eerste is het doorgaans vrijwel onmogelijk om op of voor 4-jarige leeftijd kinderen op een betrouwbare en valide manier te testen op cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling. Ten tweede ontwikkelen kinderen zich op deze leeftijd nog heel snel op allerlei gebieden, en is het lastig om de invloed van een kindercentrum/ school te achterhalen. Veelal wordt er dan ook voor gekozen om in onderzoek naar VVE-programma's gebruik te maken van een controlegroep, of gebruik te maken van normscores. Wij besteden hier derhalve ook aandacht aan onderzoek waarin geen voor- en nameting is gedaan, maar wel op een andere manier is getracht de effectiviteit vast te stellen.

Onderzoek 1 - Onderzoek naar de effecten van Startblokken

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). ja
- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. ja
- Er is een voormeting. ja
- Er is een nameting. ja
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Nee

A. Van der Meer (2020) Onderzoek naar effecten in portfolio's

B. Voor het analyseren van de effecten van Startblokken hebben wij 5 verschillende Kinderopvangplekken (Wageningen, Enschede, Schiedam, Hoorn, Langedijk), die gebruik maken van HOREB, gevraagd om de portfolio's uit de digitale HOREB voor VVE-kinderen met ons te delen. Daarvoor hebben de coördinatoren HOREB-portfolio's voor verschillende kinderen aan het begin van hun tijd op de PSZ (T_{start}) en na ongeveer 18 maanden (T_{afloop}) gescoord aan de hand van een Likert-schaal. De coördinatoren werd gevraagd de onderdelen uit de portfolio's te scoren op niet – weinig – niet weinig/ niet veel – veel – heel veel. Wanneer een onderdeel niet in het portfolio is opgenomen dan kan de coördinator "niet geobserveerd" als optie invullen. Deze scores zijn vervolgens geanonimiseerd en via een vragenlijst van Microsoft Forms met ons gedeeld.

C. Om te weten of er voldoende gegevens uit de HOREB waren om dit onderzoek te doen is met *G*Power 3* het minimale aantal respondenten berekend. De 52 ontvangen metingen waren voldoende (a priori test met *G*Power 3* software = 36 respondenten). Wij hebben van 5 coördinatoren voor 8 verschillende peuterspeelzalen de gegevens ontvangen. Zij hebben van 30 kinderen de HOREB-gegevens gescoord; van 22 hebben zij zowel de beginmeting als de eindmeting gedaan, van 4 kinderen de beginmeting en van 4 kinderen de eindmeting. In totaal zijn er 52 metingen. Bij één kind zijn niet alle onderdelen geobserveerd, waardoor er een aantal missing values zijn.

De scores van de coördinatoren zijn na een statistische controle op betrouwbaarheid geclusterd in de vijf variabelen die de kernactiviteiten zijn binnen HOREB: (1) spelactiviteiten en taal, (2) constructieve activiteiten en taal, (3) beginnende geletterdheid, (4) taal en NT2, en (5) andere meer specifieke kennis en vaardigheden. Wij hebben een paired-samples t-test gebruikt om naar het effect van Startblokken op de vijf verschillende variabelen te kijken. Wij zien voor alle vijf een significante toename. Bij spelactiviteiten en taal was een significante toename van de score van de kinderen ($M_{start} = 2,6$, $SD = 0,73$; $M_{afloop} = 4,08$, $SD = 0,58$; $t(47,6) = -8,13$, $p < 0,05$). Bij constructieve activiteiten 2 en taal was een significante toename van de score te zien ($M_{start} = 2,3$, $SD = 0,76$; $M_{afloop} = 3,85$, $SD = 0,62$; $t(48,1) = -7,9$, $p < 0,05$). Voor de beginnende geletterdheid is ook een significante toename van de score te zien ($M_{start} = 2,1$, $SD = 0,81$; $M_{afloop} = 3,5$, $SD = 0,85$; $t(49) = -6,2$, $p < 0,05$). De score op taal en NT2 laat ook een significante toename zien ($M_{start} = 2,76$, $SD = 0,65$; $M_{afloop} = 4,05$, $SD = 0,56$; $t(48,8) = -7,71$, $p < 0,05$). En tot slot, de andere meer specifieke kennis en vaardigheden zoals motorische vaardigheden en zelfredzaamheid is ook significant toegenomen ($M_{start} = 2,7$, $SD = 0,74$; $M_{afloop} = 4,0$, $SD = 0,55$; $t(44,4) = -6,94$, $p < 0,05$).

Conclusie

De resultaten van dit onderzoek naar de effecten van Startblokken laten zien dat de scores van HOREB over de periode dat de kinderen op de kinderopvang zijn verbeteren. Op alle vijf thema's zijn de scores significant hoger.

Onderzoek 2 - Teaching in a play-based curriculum: theory, practice and evidence of developmental education for young children

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. [ja](#)
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). [ja](#)
- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. [ja](#)

- Er is een voormeting. ja
- Er is een nameting. ja
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Nee

A. Van Oers & Duijkers (2013).

B. Vergelijkend onderzoek met voor- en nameting tussen Startblokken en een ander VVE-programma, namelijk Piramide. Er is een nieuw instrument ontwikkeld om actieve en passieve woordenschat te meten, aangepast aan de woorden die in de twee onderzochte klassen gebruikt werden. De Cronbach alpha voor de verschillende testen was tussen 0,82- 0,95.

C. N=42, bij kinderen van 4-6 jaar van wie in 32% (experimentele conditie) tot 60% (controleconditie, Piramide) van de gevallen Nederlands niet de moedertaal was. De uitgangssituatie van de twee groepen was dus niet vergelijkbaar. In de voormeting werd bij beide groepen gemeten hoeveel themawoorden kinderen kenden. Daarna werden gedurende 3 weken de programma's uitgevoerd. Vervolgens vond er een nameting plaats. Uit de statistische analyse blijkt dat de kinderen in de experimentele conditie significant verschilden van de kinderen in de controleconditie op verschillende gebieden: ze leerden meer woorden de geleerde woorden waren semantisch rijker en ze waren ingebed in een uitgebreider semantisch netwerk. Uit de statistische analyses blijkt dat de hogere scores deels verklaard kunnen worden door de deelname aan Startblokken.

Onderzoek 3 - Ontwikkelingsgericht woordenschatonderwijs: de implementatie en effecten bij Marokkaanse kleuters

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). ja
- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. ja
- Er is een voormeting. ja
- Er is een nameting. ja
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Nee

A. Helms-Lorenz & De Jong-Heeringa (2006)

B. Vergelijkend onderzoek met voor- en nameting tussen VVE-programma's Startblokken en Piramide en Ik & Ko. Er is gebruik gemaakt van de Cito-toetsen 'Taal voor Kleuters' en de subtoets verteltaak van 'Taaltoets alle kinderen', tevens is werkhouding gemeten met 'Viseon', zijn er video-opnames gemaakt en interviews gehouden met de leerkracht.

C. Er zijn in totaal 85 Marokkaanse leerlingen in Amsterdam onderzocht, 39 Startblokken, 46 in Piramide en Ik & Ko samen. Tijdens de voormeting is er geen verschil tussen de groepen op de Cito-taaltoets, de vertelvaardigheid is beter in de Startblokken groep op de voormeting. Op de nameting die 8 maanden later plaatsvond zijn er geen significante verschillen gevonden tussen beide groepen, behalve op de vertelplaat, waar de referentiegroep het beter deed.

Onderzoek 4 - Zin in Lezen

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). ja

- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. ja
- Er is een voormeting. ja
- Er is een nameting. ja
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Ja

A. Pompert en De Wever (2011)

B. Onderzoek naar de resultaten van het leesonderwijs binnen Basisontwikkeling van kinderen in groep 3. Er is voor de voormeting gebruik gemaakt van zogenaamde 'stand-van-zaken' overzichten van de kinderen bij hun entree in groep 3, waarin een beeld wordt gegeven van het leren lezen. Voor de nameting na vier maanden en na 10 maanden is gebruik gemaakt van de AVI-toets voor de snelheid waarmee kinderen letters kunnen verklanken.

C. Er zijn 171 kinderen uit groep 3 van 7 scholen onderzocht. Bij de entree in groep 3 is de actieve letterkennis van 72% van deze leerlingen midden tot hoog. Na vier maanden lezen ruim 82% van de kinderen op AVI niveau M3 (gemiddeld niveau dat kinderen halen midden groep 3) of hoger, wat een zeer goede score is. Van de 30 leerlingen die dit niveau niet halen en een verdiepingsaanpak hebben gekregen scoren in juni 12 leerlingen alsnog op niveau E3 (eind groep 3), 11 op M3 en 7 daaronder. Gemiddeld scoren op dat moment 76% van deze leerlingen op of boven E3. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de verdiepingsaanpak van Basisontwikkeling effectief is in het inhalen van achterstanden.

Onderzoek 5 - Effecten van het leren schematiseren van jonge leerlingen op hun latere prestaties in het reken-wiskundeonderwijs

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). ja
- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. ja
- Er is een voormeting. ja
- Er is een nameting. ja
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. ja

A. Poland, van Oers en Terwel (2010)

B. Experimenteel onderzoek naar een specifiek onderdeel van Startblokken en Basisontwikkeling, namelijk schematiseren, en de invloed die dat heeft op de resultaten op de Cito-rekentoets. Naast de Cito-rekentoetsen is er gebruik gemaakt van de Utrechtse Getalbegrip Test (UGT) als voortoets en een schematiseringstoets als natoets.

C. Alle 54 kinderen in dit onderzoek deden Startblokken en Basisontwikkeling, de experimentele groep (N=35) kreeg gedurende een jaar een interventie gericht op schematiseren, de controlegroep (N=19) niet. De interventie werd uitgevoerd door de leerkrachten, die hierbij werden ondersteund door een nascholer. De kinderen in de controlegroep scoorden in de voormeting hoger op de UGT. De kinderen in de experimentele conditie scoren op schematiseren na de interventie significant hoger dan de controlegroep. Na controle voor initiële verschillen leveren de leerlingen in de experimentele groep betere prestaties op de Cito-eindtoets dan de controleleerlingen met een gecorrigeerde effectgrootte van 0,54. Dit effect is een jaar later verdwenen.

Onderzoek 6 - Ontluikende geletterdheid: Een onderzoek naar het verschil in ontluikende geletterdheid bij driejarige peuters van kinderdagverblijf Anak en kinderdagverblijf Oehoeboeroe

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). ja
- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. ja
- Er is een voormeting. nee
- Er is een nameting. nee
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Nee

A. Heppener (2013), niet gepubliceerde scriptie.

B. Voor Startblokken in de kinderopvang is een verkennend onderzoek uitgevoerd waarin een kinderopvang met Startblokken en een kinderopvang zonder Startblokken vergeleken werden. Het bleek echter dat deze twee opvangen qua populatie sterk van elkaar verschillen, waardoor de vergelijking moeilijk te maken is. Hier worden derhalve de resultaten van de Startblokkenlocatie afgezet tegen de normgroep van de gebruikte toets. Er is getoetst met de PPTV-III-NL, N=10. De gebruikte toets is genormeerd bij een steekproef van kinderen die allen Nederlands als moedertaal of eerste taal hebben, waarbij 100 het gemiddelde is.

C. Interessant is dat de kinderen van de kinderopvang met Startblokken boven verwachting scoren op receptieve woordenschat. Van de 10 onderzochte kinderen hadden er 3 geen Nederlands als thuistaal. Ze scoorden gemiddeld 101,5 op de PPTV-III-NL. Dat deze groep, waarvan je gezien de thuistaal zou verwachten dat het gemiddelde onder de 100 zou liggen, toch boven 100 scoort, zou door Startblokken veroorzaakt kunnen zijn. De steekproef is te klein om effectgroottes en significantie te berekenen.

Onderzoek 7- Evaluatie van Startblokken en Basisontwikkeling

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd. ja
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant). ja
- Het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk. ja
- Er is een voormeting. nee
- Er is een nameting. nee
- Er is een follow-up meting van minimaal 6 maanden na het einde van de interventie. Nee

A. Veen, Fukkink en Roeleveld (2006)

B. Er is een implementatieonderzoek uitgevoerd bij leidsters en leerkrachten, aan de hand van vragenlijsten, interviews en groepsobservaties nagegaan in welke mate Startblokken en Basisontwikkeling in hun speelzaalgroepen en basisschoolklassen geïmplementeerd zijn. Geprobeerd is vast te stellen in hoeverre ze werken volgens de hoofdprincipes van het programma, in hoeverre ze de leeromgeving aanpassen, op welke manier ze getraind en begeleid zijn en wat hun visie is op het programma. Ook is nagegaan in hoeverre randvoorwaarden vervuld zijn op het punt van dubbele bezetting, groepsgrootte, etc. Ook is er een effectonderzoek gedaan bij kinderen. De onderzoekers onderscheiden een experimentele groep, de programmagroep Startblokken/Basisontwikkeling en een reguliere groep. Er zijn drie meetmomenten, waarbij metingen zijn uitgevoerd in het voorjaar van opeenvolgende schooljaren (2002-

'03; 2003-'04; 2004-'05). Met behulp van deze metingen is geprobeerd effecten vast te stellen op de cognitieve, de talige en de sociaal-emotionele ontwikkeling. Daarnaast worden achtergrondkenmerken vastgesteld, zoals leeftijd, etnische achtergrond, sekse. Er zijn verschillende toetsen op het gebied van taal en ordenen uit het Cito-leerlingvolgsysteem gebruikt, en de Diagnostische Toets Tweektaligheid. Sociaal-emotionele ontwikkeling is gemeten met behulp van de SCHOBL.

C. Er is onderzoek gedaan op 17 Startblokkenlocaties en 13 niet-Startblokkenlocaties. Uit het onderzoek blijkt dat de meeste leidsters en leerkrachten op het moment dat het onderzoek werd uitgevoerd, de basisscholing van het programma doorlopen hadden dat wil zeggen dat zij zich de pedagogische basis hadden eigen gemaakt, en bekend waren met het ontwerpen van een betekenisvol aanbod volgens de Startblokkenprincipes. Een deel van de leidsters en leerkrachten had nog niet geleerd te werken met een cruciaal onderdeel van Startblokken, namelijk het kindvolgsysteem HOREB. Uit het onderzoek blijkt, dat een belangrijke randvoorwaarde in de Startblokkenlocaties redelijk gerealiseerd wordt, namelijk de dubbele bezetting. Vergeleken met de afzonderlijke reguliere peuter- en kleutergroepen is er meer onderling contact en uitwisseling tussen de peuter- en kleutergroepen in de Startblokkenlocaties. Niet overal zijn de voor Startblokken kenmerkende middelen en materialen, zoals de verteltafel en de woordenlijst aanwezig, maar in het algemeen geldt dat de Startblokkengroepen op het aspect leeromgeving en aanwezigheid van ontwikkelingsstimulerende materialen goed voldoen aan de verwachtingen die daaraan vanuit het programma worden gesteld. Uit de observaties komt evenwel naar voren, dat de Startblokkengroepen op onderdelen die te maken hebben met het dagritme hoger scoren dan de reguliere groepen. Op een ander voor Startblokken belangrijk onderdeel van het dagelijkse aanbod aan kernactiviteiten als spel, constructieactiviteiten en taal vinden we echter geen verschillen met de reguliere groepen. Uit het effectonderzoek blijkt dat de groei van de Startblokken-kinderen, gemeten over de periode van de peuterspeelzaal tot en met groep 2, geen statistisch significante grotere leerwinsten laat zien ten opzichte van de kinderen uit het reguliere onderwijs. De tendens is zelfs negatief voor de cognitieve ontwikkeling en de taalontwikkeling, zij het niet meer significant na statistische correctie voor achtergrondverschillen, met uitzondering van de taalontwikkeling in groep 1. De effectgroottes voor 'cognitie' en 'taal', die de meerwaarde uitdrukken ten opzichte van het reguliere onderwijs, liggen dan ook rond de nul voor de peuters en onder de nul voor de kleuters. De effectgroottes voor het sociaal-emotionele domein laten een winst zien voor de kleuters in groep 2.

5. Samenvatting Werkzame elementen

Startblokken en Basisontwikkeling is een interventie waarmee wordt ingezet op brede persoonsontwikkeling voor alle jonge kinderen, m.n. VVE doelgroep kinderen. De educatieve professional bemiddelt hiertoe tussen betekenissen van kinderen (persoonlijk en cultureel) en de doelen uit de cirkel van Basisontwikkeling.

Inhoudelijke elementen

- Contact en interactie
- Betekenisvol spelaanbod
- Systematisch meespelen
- Doelgericht plannen en organiseren van spel
- Handelingsgericht observeren en registeren en vervolgaanbod ontwerpen
- Educatief partnerschap met ouders
- Samenwerken als collega's

Praktische elementen

- Gecertificeerde trainers en professionals
- Materiaal en ruimtes die uitdagen tot spel
- Inzet van observatiemodel spelverhalen uit HOREB

6. Aangehaalde literatuur

- Bakker, J., Denessen, E., Dennissen, M., & Oolbekkink-Marchand, H. (2013). Leraren en ouderbetrokkenheid. Een reviewstudie naar de effectiviteit van ouderbetrokkenheid en de rol die leraren daarbij kunnen vervullen. Radboud Universiteit Nijmegen.
- Ball, T. & Wells, G. (2009). Running cars down ramps: Learning about learning over time. *Language and Education*, 23(4), 271-390.
- Barnett, W.S., Jung, K., Yarosz, D.J., Thomas, J., Hornbeck, A., Stechuk, R., & Burns, S. (2008). Educational effects of the Tools of the Mind curriculum: A randomized trial. *Early Childhood Research Quarterly*, 23(3), 299-313.
- Bluemink, C., Jenniskens, T., Langen, A. V., Leest, B., & Wolbers, M. (2022). *Onderpresteren in het Nederlandse basisonderwijs anno 2021*. KBA Nijmegen.
- Bodrova, E., & Leong, D. J. (2019). Tools of the mind: the Vygotskian-based early childhood program. *Journal of Cognitive Education and Psychology*, 17(3), 223-237.
- Burchinal, M., Howes, C., Pianta, R., Bryant, D., Early, D., Clifford, R., & Barbarin, O. (2008). Predicting child outcomes at the end of kindergarten from the quality of pre-kindergarten teacher-child interactions and instruction. *Applied Developmental Science*, 12(3), 140-153.
- Burger, K. (2010). How does early childhood care and education affect cognitive development? An international review of the effect of interventions for children from different social backgrounds. *Early Childhood Research Quarterly*, 25(2), 140-165.
- Cadima, J., Leal, T., & Burchinal, M. (2010). The quality of teacher-student interactions: Associations with first graders' academic and behavioral outcomes. *Journal of School Psychology*, 48(6), 457-482.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2013). Jeugdmonitor. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Cooper, P.M., Capo, K., Mathes, B., & Gray, L. (2007). One authentic early literacy practice and three standardized tests: Can a storytelling curriculum measure up? *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 28(3), 251-275.
- Cornet, M., Huizinga, F., Minne, B., & Webbink, D. (2006). Kansrijk kennisbeleid (CPB-document nr. 124). CPB.
- Curby, T.W., Rimm-Kaufman, S.E., & Ponitz, C.C. (2009). Teacher-child interactions and children's achievement trajectories across kindergarten and first grade. *Journal of Educational Psychology*, 101(4), 912-925.
- Damhuis, R., Van der Zalm, E. (2014). Maak een probleem! *Zone*, 13(4), 6-8
- Damhuis, R. van der Zalm, E. en Boland, A. (2016). Taal in spel - <http://www.taal-in-spel.nl/>
- Darling-Hammond, L. & Richardson, N. (2009). Research review/ Teacher learning: What matters? *Educational Leadership*, 66(5), 46-53.
- De Graaf, M. & Meij, H. (2011). Effectieve interventies voor jonge risicokinderen. Een overzicht. Nederlands Jeugdinstituut.
- De Haan, A., Elbers, E., Hoofs, H., & Leseman, P. (2013). Targeted versus mixed preschools and kindergartens: Effects of class composition and teacher-managed activities on disadvantaged children's emergent academic skills. *School Effectiveness and School Improvement: An International Journal of Research, Policy and Practice*, 24(2), 177-194.
- De Haan, D. & Schut, J. (2006). Kennis door spel: Co-constructie van leidsters en kinderen. Paper voor de Onderwijs Research Dagen, 12-12 mei, Amsterdam.
- De Haan, D. (2017). VVE: Wat werkt? *Zone*, 16(2), 10-12
- De Waard, H. (2011). Naar bed, naar bed. :Betekenisvolle activiteiten in de kinderopvang. *ZONE*, 10(4), 19-22.
- De Waard, H. (2015). "Kleine wasjes, grote wasjes.". *HJK*, 10-13.

- De Wever, M. (2008). "Zeg eens aaahhh.": Startblokken in de peuterspeelzaal. *ZONE*, 7(2), 4-8.
- Diamond, A., Barnett, W.S., Thomas, J., & Munro, S. (2007). Preschool program improves cognitive control. *Science*, 318, 1387-1388.
- Dobber en Van Oers (2018). Spelen en leren op school. Van Gorcum.
- Dobber, M. (2015). Funds of knowledge; ouders zien als waardevolle bron. *Zone* 14(2), 12-13.
- Driessen, G. & Merry, M.S. (2013). Trends in educational disadvantage in Dutch primary school. *Educational Review*, DOI:10.1080/00131911.2013.771146
- Egert F, Fukkink RG, Eckhardt AG. Impact of In-Service Professional Development Programs for Early Childhood Teachers on Quality Ratings and Child Outcomes: A Meta-Analysis. *Review of Educational Research*. 2018;88(3):401-433. doi:10.3102/0034654317751918
- Er, S. (2013). Using total physical response method in early childhood foreign language teaching environments. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 93, 1766-1768.
- Fijma, N. (2009). Een kwestie van erbij blijven. Rekenen en wiskunde in Startblokken van Basisontwikkeling. Continuïteit van kinderopvang en peuterspeelzaal naar de groepen 3 (en 4). *De wereld van het jonge kind*. 36(10), 28-35
- Gilde, J. 't and Volman, M. (2020). *Gebruik maken van de verborgen buitenschoolse kennisbronnen van leerlingen voor socialisatie en persoonsvorming*. [online] nro.nl. Available at: <https://www.nro.nl/sites/nro/files/migrate/40.5.18500.008-eindrapportage.pdf> [Accessed May 28 2022].
- González, N., Moll, L.C., & Amanti, C. (Eds.) (2013). *Funds of knowledge. Theorizing practices in households, communities, and classrooms*. Routledge.
- Hagenaar, J. & Vingerhoets, I. (2009). Startblokken in de kinderopvang. Serie: Startblokken in de kinderopvang. *De Activiteit*.
- Hagenaar, J. & Vingerhoets, I. (2011). *Spel met 0-4 jarigen*. De Activiteit.
- Helms-Lorenz, M. & de Jong-Heeringa, J.L. (2006). *Ontwikkelingsgericht woordenschatonderwijs: De implementatie en effecten bij Marokkaanse kleuters*. GION.
- Heppener, L. (2013). *Ontluikende geletterdheid: Een onderzoek naar het verschil in ontluikende geletterdheid bij driejarige peuters van kinderdagverblijf Anak en kinderdagverblijf Oehoeboeroe*. Eindwerkstuk opleiding Pedagogiek. Hogeschool van Amsterdam.
- Ilias, M., van der Meer, L., Dobber, M., & Willemen, A. (2019). *Samen werken aan Educatief Partnerschap: Een handleiding voor het opzetten van een Schoolleergemeenschap* [Review of *Samen werken aan Educatief Partnerschap: Een handleiding voor het opzetten van een Schoolleergemeenschap*]. Nro.nl; Vrije Universiteit Amsterdam/ De Activiteit Alkmaar. <https://www.nro.nl/sites/nro/files/migrate/Handleiding-Thuis-in-school-versie-oktober-2018.pdf>
- Inspectie van het Onderwijs (2020). *Kwaliteit van voor- en vroegschoolse educatie in Nederland (rapport meting vvE 2019)*. Inspectie van het Onderwijs.
- Janssen-Vos, F. (2012). *Baanbrekers en boekhouders. Herinneringen aan 50 jaar kleuters*. Van Gorcum.
- Janssen-Vos en Van der Meer (2017). *Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw*. Van Gorcum.
- Karpov, Y. V. (2005). *The neo-vygotskian approach to child development*. Cambridge University Press.
- Laevers, F (2016). *Welbevinden en betrokkenheid als toetsstenen voor kwaliteit in de kinderopvang. Implicaties voor het monitoren van kwaliteit*. BKK.

- Leseman, P. (2010). Executieve functies als basis voor het leervermogen. In: Zelfsturing als basis voor de ontwikkeling van het kind. Een oriëntatie vanuit wetenschap en praktijk. Sardes.
- Meij, H., Mutsaers, K., & Pennings, T. (2009). Effectiviteit van voor- en vroegschoolse programma's in Nederland. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Muskens, G. & Peters, D. (2012). Aan boord en bij de les. Risicoleerlingen in het onderwijs. Garant.
- Nicolopoulou, A., Barbosa de Sá, A., Ilgaz, H., & Brockmeyer, C. (2009). Using the transformative power of play to educate hearts and minds: From Vygotsky to Vivian Paley and beyond. *Mind, Culture, and Activity*, 17(1), 42-58.
- Oterdoom, B. en Pompert, B. (2017). Kwaliteit begint met observeren. *Zone*, 16(4), 28-30.
- Oudes-Slob, L., Dobber, M., van der Veen, C., & van Oers, B. (2022). Developmental Education in Dutch primary schools: Review of research outcomes from a CHAT-based teaching approach. *Learning, Culture and Social Interaction*, 32, 100596.
- Peterson, E. R., Rubie-Davies, C., Osborne, D., & Sibley, C. (2016). Teachers' explicit expectations and implicit prejudiced attitudes to educational achievement: Relations with student achievement and the ethnic achievement gap. *Learning and Instruction*, 42, 123-140.
- Poland, M., van Oers, B., & Terwel, J. (2010). Effecten van het leren schematiseren van jonge leerlingen op hun latere prestaties in het reken-wiskundeonderwijs. *Pedagogische Studiën*, 87(2), 105-117.
- Pompert, B. (2022). *Lezen en schrijven doe je samen*. Van Gorcum.
- Pompert, B. & de Wever, M. (2011). *Zin in lezen*. De Activiteit/BCO Onderwijsadvies.
- Pompert, B., Hagenaar, J., & Brouwer, L. (2009). *Zoeken naar woorden. Gespreksactiviteiten in de onderbouw*. Van Gorcum.
- Pompert, B., van der Meer-Wijnands, S. L., & De Waard, H. (2022). Professionalisation in a play-based curriculum. *International Journal of Early Years Education*, 1-16. <https://doi.org/10.1080/09669760.2022.2079076>
- Punt, B., Klink, C., & Nelis, K. (2012). Ontwikkelen: dat doe je samen! *ZONE*, 11(3), 20-22.
- Raino, A.P. (2008). From resistance to involvement: Examining agency and control in a playworld activity. *Mind, Culture, and Activity*, 15(2), 115-140.
- Rubie-Davies, C. M., Peterson, E. R., Sibley, C. G., & Rosenthal, R. (2015). A teacher expectation intervention: Modelling the practices of high expectation teachers. *Contemporary Educational Psychology*, 40, 72-85.
- Singer, E & de Haan, D. (2013). Speels, liefdevol en vakkundig: Theorie over ontwikkeling, opvoeding en educatie van jonge kinderen. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Singer, E. en Kleerekoper, L. (2009), *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*. Maarssen: Elsevier gezondheidszorg.
- Slot, P. (2018), "Structural characteristics and process quality in early childhood education and care: A literature review", *OECD Education Working Papers*, No. 176, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/edaf3793-en>.
- Slot, P. & Leseman, P. (2018). *Investeren in kinderen van 0 -12 jaar. Bevindingen uit de wetenschap*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Smits, W. & de Vries, J. (2011). Cognitieve vaardigheden, opleidingsniveau en lonen. In: B. Hermans et al. (Red.) *Sociaaleconomische trends, Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt sociale zekerheid en inkomen, 4e kwartaal 2011*. Den Haag/ Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Steegstra, F. (2010). NME op een dorpschool, natuurlijk het hele jaar rond! *ZONE*, 9(1), 8-9.
- Suhre, C. (2001). *Praktijkbrochure ontwikkelingsgericht reken-wiskundeonderwijs*. Groningen: GION.

- Suhre, C. (2002). Praktijkbrochure ontwikkelingsgericht leesonderwijs. Groningen: GION.
- Van de Kop, M. & Staal, I. (2010). Startblokken in de kinderopvang. *ZONE*, 9(3), 8-10.
- Van der Bolt, L. & Aarssen, J. (2010). Zelfsturing van jonge kinderen stimuleren. In: Zelfsturing als basis voor de ontwikkeling van het kind. Een oriëntatie vanuit wetenschap en praktijk. Utrecht: Sardes.
- Van der Meer, L. (2018). Haren wassen, voeten drogen en waterspel. *Zone*, 17 (4), 12-13.
- Van der Zalm, E., Damhuis, R. & Blauw, A. de (2013). Uitdagen tot gesprek. Website voor VVE-professionals met o.a. videovoorbeelden en materialen: www.uitdagentotgesprek.nl
- Van Rooijen, K. & Zoon, M. (2012). *Risicofactoren voor onderwijsachterstanden*. Nederlands Jeugdinstituut.
- van Oers, B. & Duijkers, D. (2013). Teaching in a play-based curriculum: Theory, practice and evidence of developmental education for young children. *Journal of Curriculum Studies*, 45(4), 511-534.
- Van Oers, B. (1999). The fallacy of detextualization. *Mind, Culture, and Activity*, 5(2), 135-142.
- Van Oers, B. (2003). Learning resources in the context of play: Promoting effective learning in early childhood. *European Early Childhood Education Research Journal*, 11(1), 7-26.
- Van Oers, B. (2006). Reactie op evaluatie van Startblokken en Basisontwikkeling. *ZONE*, 6(5).
- Van Oers, B. (2012). Developmental Education: Reflections on a Chat-Research program in the Netherlands. *Learning, Culture and Social Interaction*, 1(1), 57-65.
- Van Oers, B. (2013). Is it play? Towards a reconceptualization of role play from an activity theory perspective. *European Early Childhood Education Research Journal*, 21(2), 185-198.
- Van Oers, B. & van der Veen, C. (2016). Handvatten voor goede gesprekken. *HJK*, 12 en 13.
- Van Oers, B. (2020). Ontwikkelingsgericht onderwijs opnieuw onder de loep. *Zone*, 19, 6-9.
- Veen, A., Fukkink, R., & Roeleveld, J. (2006). Evaluatie van Startblokken en Basisontwikkeling. *Implementatie en effecten van het programma Startblokken en Basisontwikkeling in het kader van Voor- en Vroegschoolse Educatie*. [online] kohnstamminstituut.nl. Available at: <https://archieff.kohnstamminstituut.nl/rapporten/sco751.pdf> [Accessed May 28 2022]
- Veen, A., Karssen, M., van Daalen, M., Roeleveld, J., Triesscheijn, B., & Elshof, D. (2013). De aansluiting tussen voor- en vroegschoolse educatie en tussen vroegschoolse educatie en groep 3. Kohnstamm Instituut.
- Veen, A., R. Fukkink & J. Roeleveld (2006). Evaluatie van Startblokken en Basisontwikkeling. SCO-Kohnstamm Instituut.
- Veen, A., Veen, I. van der, Ledoux, G., Heurter, A., Leseman, P., Mulder, H., Verhagen, J., Slot, P., Paas, T., Mulder, L., Fettelaar, D., Wetering, W. (2016). *Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit van voorschoolse instellingen*. [online] kohnstamminstituut.nl. Available at: <https://kohnstamminstituut.nl/rapport/3447/> [Accessed May 28 2022]
- Veen, A. & Van der Veen, I. (2019). *Het pre-COOL cohort tot en met groep 5. Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit in de voor- en vroegschoolse periode*. Kohnstamm Instituut.
- Van Veen, K., Zwart, R., & Meirink, J. (2012). What makes teacher professional development effective? A literature review. *Teacher learning that matters*, 23-41.

- Walsh, G., Sproule, L., McGuinness, C., Trew, K., Rafferty, H., & Sheehy, N. (2006). An appropriate curriculum for 4-5-year-old children in Northern Ireland: Comparing play-based and formal approaches. *Early Years: Journal of International Research and Development*, 26(2), 201-221.
- Willemen, Agnes & Iliás, Marina. (2020). Handleiding voor het opzetten van een Schollegegemeenschap gericht op Educatief partnerschap met ouders in het basisonderwijs.
- www.nji.nl. (n.d.). *Onderzoek voor- en vroegschoolse educatie (vve) | Nederlands Jeugdinstituut*. [online] Available at: <https://www.nji.nl/voor-en-vroegschoolse-educatie-vve/onderzoek-voor-en-vroegschoolse-educatie-vve> [Accessed 28 May 2022].

Bijlagen

1. Toolkit ([zie OneDrive map](#))
2. HOREB materialen ([zie OneDrive map](#))
3. Artikelen overzicht Zone ([zie OneDrive map](#))
4. Cursusbeschrijvingen en materialen voor Trainers ([zie OneDrive map](#))
5. Onderzoek Startblokken ([zie OneDrive map](#))
6. Serie Startblokken boeken ([zie OneDrive map](#))

7.

Tabel 1 spelontwikkeling: Ontwikkeling spel van 0-9, gebaseerd op Hangenaar en Vingerhoets (2011, p.48)

Leeftijd	0-1	1-2	2-3	3-3 ½	3 ½-4	4-6	6-8
Soort spel	Emotieverbonden contactspel	Objectgebonden contactspel	Manipulerend spel	Rolgebonden handelen	Eenvoudig rollenspel	Volontwikkeld rollenspel	Thematisch rollenspel
Voorbeeld activiteiten	Samen fruithapje eten Verschillende soorten proeven	Fruit pakken, voelen, ruiken, proeven	Fruitmand vullen Sap maken	In de huishoek spel met nepfruit Soorten fruit	Fruitkraam: spel met nepfruit Boodschappenlijstje maken	Fruitkraam en huishoek: rollenspel fruit maken van kosteloze materialen kopen en verkopen	Groenteboer: In- en verkoop, reclame

8. Tabel 2 thema's: Thema's en activiteiten voor verschillende leeftijdscategorieën.

Leeftijdscategorie	Thema	Activiteiten
0- 2,5 jaar	Naar bed gaan	Gesprek over wel of geen licht aan (zien dat niet iedereen dezelfde voorkeuren heeft)
		Welk bedje past bij jou, groot of klein? (meten)
		De baby in bed leggen: baby's en peuters worden samen betrokken bij het bedritueel van de baby en alle handelingen die daarbij horen (plannen, woordenschat)
2,5- 4 jaar	Verjaardag	Uitnodigingen maken (tekenen en schrijven)
		Tafel dekken voor de gasten (ordenen en tellen)
		Gesprek over eigen verjaardagsfoto's (verbinding met thuis, woordenschat)
4-8 jaar	De tuin	Zelf een insectenhotel maken voor verschillende soorten insecten (rekenen/wiskunde), informatieve boeken lezen over insecten in de tuin (begrijpend lezen, woordenschatuitbreiding).
		Bezoek aan een bloemenkraam (de wereld buiten school verkennen, in gesprek gaan)
		Onderzoek naar aanleiding van vragen van de kinderen, bijvoorbeeld: zijn planten altijd groen (begrijpend lezen, woordenschatuitbreiding, mondelinge taalvaardigheid, betogen, zelfsturing).

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Kenniscentrum Sport & Beweging, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

